

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-70-6>

УДК 338.2

КРЕАТИВНІ ХАБИ ТА КЛАСТЕРИ: НОВІ ЦЕНТРИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

CREATIVE HUBS AND CLUSTERS: NEW CENTERS OF ECONOMIC DEVELOPMENT IN UKRAINE

Синиця Володимир Андрійович

аспірант,

Київський національний університет технологій та дизайну

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-1943-1155>

Synytsia Volodymyr

Kyiv National University of Technologies and Design

У статті розглядається значення креативних хабів і кластерів як нових центрів економічного розвитку в Україні. Акцентовано увагу на їх ролі у стимулюванні інновацій, розвитку підприємництва, залученні талантів та формуванні конкурентоспроможної економіки. Проаналізовано їхній вплив на створення нових робочих місць, зміцнення співпраці між різними галузями та розвиток місцевих громад шляхом інтеграції сучасних технологій та креативних ідей. Розглянуто успішні приклади реалізації таких проектів, які можуть стати основою для подібних ініціатив в Україні. Окреслено важливість міжнародного досвіду для вдосконалення роботи креативних хабів і кластерів, зокрема, в умовах посилення глобальної конкуренції. Визначено ключові виклики, серед яких недостатнє фінансування, обмежений доступ до інфраструктури та необхідність розробки ефективної державної політики, спрямованої на підтримку цієї сфери. Відзначено важливість міжгалузевої співпраці, вдосконалення механізмів управління, створення сприятливого середовища для розвитку креативних кластерів. Відображено перспективи подальшого розвитку цієї галузі в Україні, зокрема розширення можливостей для інтеграції молодих підприємців, активізації інвестиційної діяльності та зміцнення позицій України на міжнародному ринку креативних індустрій.

Ключові слова: креативні хаби, кластери, економічний розвиток, інновації, підприємництво, Україна.

The article examines the importance of creative hubs and clusters as new centers of economic development in Ukraine. Attention is focused on their role in stimulating innovation, developing entrepreneurship, attracting talent and forming a competitive economy. It is noted that creative hubs become platforms for the development of startups, cultural initiatives and technological projects that not only create new products, but also contribute to the integration of Ukraine into the global economic space. Their impact on the creation of new jobs, strengthening cooperation between different industries and the development of local communities through the integration of modern technologies and creative ideas is analyzed. The issues of attracting young people to work in creative hubs are considered separately, which is an important aspect of creating a dynamic environment for innovative development. Successful examples of the implementation of such projects are considered, which can become the basis for similar initiatives in Ukraine, including regions with limited access to infrastructure. Attention is drawn to the role of creative clusters in popularizing national culture, supporting local artists and using cultural heritage as an economic resource. The importance of international experience for improving the work of creative hubs and clusters is outlined, in particular, in the context of increasing global competition. Particular attention is paid to the need to adapt best practices to the specifics of the Ukrainian economy, taking into account its regional characteristics. Key challenges are identified, including insufficient funding, limited access to infrastructure, insufficient support from the state and the need to develop an effective state policy aimed at supporting this area. The importance of inter-industry cooperation, improvement of management mechanisms, creation of a favorable environment for the development of creative clusters is noted. It is noted that the development of these initiatives will contribute to the activation of investment activities, attraction of international partners and creation of conditions for sustainable economic growth. The prospects for further development of this industry in Ukraine are reflected, in particular, expansion of opportunities for the integration of young entrepreneurs, stimulation of regional development and strengthening of Ukraine's position in the international market of creative industries. Particular attention is paid to the need to support the education and professional development of personnel working in the creative industries, as one of the key conditions for the successful functioning of hubs and clusters.

Keywords: creative hubs, clusters, economic development, innovation, entrepreneurship, Ukraine.

Постановка проблеми. Україна, як і багато інших країн, знаходиться на шляху до економічної трансформації, де традиційні моделі розвитку поступово замінюються новими, інноваційними. Серед них особливу роль відіграють креативні хаби та кластери – центри, які стають двигунами сучасної економіки, стимулюючи інновації, підприємництво та залучення талантів. Ці структури не лише сприяють розвитку окремих галузей, але й створюють умови для комплексного зростання економіки країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема розвитку креативних хабів та кластерів набуває все більшого значення у сучасних економічних дослідженнях. Увага дослідників зосереджена на вивченні їхньої ролі в стимулюванні інновацій, сприянні розвитку підприємництва та залученні талантів. Зокрема, зарубіжні автори, а саме Р. Флоріда, І. Тінаглі, висвітлюють вплив таких ініціатив на формування конкурентоспроможної економіки, створення нових робочих місць і активізацію міжсекторальної співпраці [1].

Вітчизняні дослідження акцентують увагу на специфіці розвитку креативних кластерів в Україні, особливо в умовах обмеженого фінансування та недостатньо розвиненої інфраструктури. У роботах українських науковців Ушкаренко Ю. В., Чмут А. В., Синякова К. М., аналізується людський капітал, як вагома частина креативних індустрій. В умовах євроінтеграції розвиток людського потенціалу в контексті розвитку креативних індустрій може забезпечити підвищення конкурентоспроможності економіки України та забезпечити довготерміновий економічний ріст [2].

Попри значний науковий інтерес, недостатньо дослідженим залишається питання комплексної державної політики, спрямованої на підтримку креативних кластерів. Крім того, бракує системного аналізу викликів, таких як недосконалість механізмів управління, що обмежує їхній розвиток. Це підкреслює необхідність подальшого вивчення як теоретичних, так і практичних аспектів функціонування креативних хабів в Україні, що й стало метою цього дослідження.

Мета дослідження. У цій статті ми розглянемо значення креативних хабів та кластерів, їх вплив на економічний розвиток України, а також успішні приклади реалізації таких проектів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Україна переживає епоху змін, де інноваційні підходи до розвитку економіки

стають критично важливими. Одним з ключових елементів цього процесу є створення креативних хабів та кластерів, які стають новими центрами економічного розвитку країни. Ці структури відіграють важливу роль у формуванні сучасної економіки, сприяють інноваціям та залученню талантів.

Креативні хаби – це простори, де митці, підприємці, науковці та інші креативні професіонали можуть співпрацювати, обмінюватися ідеями та створювати нові проекти. Вони пропонують інфраструктуру та підтримку для розвитку креативного бізнесу, надаючи доступ до ресурсів, навчання та мереж [3].

Кластери – це групи взаємопов'язаних компаній та організацій, які працюють в одному секторі економіки. Вони взаємодіють між собою для покращення своїх конкурентних переваг. Креативні кластери об'єднують різні галузі, такі як мистецтво, дизайн, технології та медіа, створюючи синергію для інновацій та розвитку.

Креативні хаби та кластери відіграють ключову роль у формуванні сучасної економіки України, створюючи умови для зростання нових бізнесів і сприяючи загальному економічному розвитку. Одним з основних напрямків їх впливу є сприяння інноваціям та технологічному прогресу [3].

Креативні хаби також мають велике значення у залученні молодих та талановитих фахівців, які шукають можливості для розвитку та реалізації своїх ідей. Вони пропонують різноманітні програми стажування, навчання та менторської підтримки, що сприяє підвищенню рівня кваліфікації працівників. Це, в свою чергу, призводить до загального підвищення якості робочої сили в країні.

Підтримка підприємництва є ще одним важливим аспектом діяльності креативних хабів. Вони надають стартапам та малому бізнесу необхідну інфраструктуру та підтримку, включаючи доступ до коворкінг-просторів, консалтингові послуги, менторську підтримку та фінансування. Завдяки цьому підприємці можуть зосередитися на розвитку своїх ідей, що значно прискорює процес виведення нових продуктів на ринок [4].

Міжнародна співпраця є ще одним важливим аспектом діяльності українських креативних хабів та кластерів. Вони активно співпрацюють з міжнародними партнерами, обмінюючись досвідом та знаннями. Міжнародні партнерства відкривають нові можливості для експорту українських інновацій та технологій [5].

Крім того, розвиток креативних хабів та кластерів сприяє покращенню якості життя в регіонах, де вони функціонують. Це не лише створення нових робочих місць, але й розвиток інфраструктури, підвищення рівня освіти та культури, що сприяє загальному соціально-економічному розвитку [6].

Прикладом успішного креативного хабу в Україні є iHUB, мережа інноваційних хабів, що надає підтримку стартапам та молодим підприємцям. iHUB пропонує коворкінг-простір, навчальні програми та менторську підтримку, допомагаючи стартапам розвиватися та залучати інвестиції. Важливим центром для розвитку технологічних стартапів є також Creative States, мережа креативних просторів у Києві, що об'єднує професіоналів з різних галузей та створює сприятливе середовище для розвитку бізнесу.

Незважаючи на позитивні тенденції, дослідження також вказують на низку викликів. Відсутність належної підтримки з боку держави, обмежений доступ до фінансування та нестача кваліфікованих кадрів залишаються ключовими проблемами.

Критичним для креативних індустрій став 2022 рік та початок повномасштабної війни з росією. Дослідження Українського центру культурних досліджень спільно з Міністерством культури та інформаційної політики України у своєму статистичному звіті «Вплив війни на показники роботи креативних індустрій у 2021–2022 роках» демонструють ці негативні наслідки. Аналіз включає такі дані як кількість підприємств і працівників у сфері креативних індустрій, обсяг задекларованого доходу, реалізованої продукції, податкові надходження та дані про міжнародну торгівлю креативними послугами.

За 2022 рік задекларований дохід підприємств у креативній сфері зменшився на 47,8 %, а податкові надходження до державного бюджету скоротилися на 47,3 %. У результаті Зведений бюджет України втратив близько 14 млрд грн податкових надходжень від креативних індустрій [7].

Водночас експорт креативних послуг у 2022 році становив 41,1 % від загального експорту послуг країни (у 2021 році цей показник дорівнював 30,1 %) [7]. У структурі експорту креативних послуг значну частку займають телекомунікаційні, комп'ютерні та інформаційні послуги.

Загалом у 2022 році всі сектори креативної економіки демонстрували негативну динаміку, навіть ті, що зростали під час пандемії,

наприклад IT та дизайн. Найгірші показники зафіксовано:

- Візуальний сектор (-73,4 %),
- Реклама (-65,7 %),
- Аудіовізуальний сектор (-63,8 %),
- Архітектура (-59 %),
- Дизайн (-56,9 %),
- Перформативний сектор (-54,8 %)
- Видавнича справа (-50 %) [7].

Таким чином, останні дослідження підтверджують значення креативних хабів та кластерів для економічного розвитку України. Вони створюють умови для інновацій, підтримують підприємництво та сприяють залученню талантів, що є критично важливим для сучасної економіки.

Таким чином, креативні хаби та кластери є важливими елементами сучасної економіки України, сприяючи інноваціям, залученню талантів та розвитку підприємницької діяльності, що є ключовими чинниками економічного зростання. Подальша підтримка та розвиток цих структур допоможуть Україні інтегруватися у глобальну економіку та підвищити свою конкурентоспроможність на міжнародній арені [8].

Розвиток креативних хабів та кластерів в Україні супроводжується численними викликами, але й відкриває великі перспективи. Серед основних проблем, з якими стикаються ці структури, є недостатня підтримка з боку держави. Іншою значущою проблемою є обмежений доступ до фінансування. Нестача кваліфікованих кадрів також є серйозним викликом. Система освіти не завжди встигає адаптуватися до швидких змін на ринку праці, що призводить до дефіциту фахівців у ключових галузях. Відтік талантів за кордон також негативно впливає на розвиток креативної економіки [9].

Попри ці виклики, перспективи розвитку креативних хабів та кластерів в Україні є дуже позитивними. По-перше, залучення іноземних інвестицій може значно покращити фінансову ситуацію та забезпечити необхідні ресурси для розвитку інноваційних проектів. По-друге, розвиток стартап-екосистеми створює сприятливе середовище для підприємців. Зростаюча кількість акселераторів, інкубаторів та коворкінг-просторів сприяє формуванню активної спільноти, що підтримує один одного.

Розвиток креативних хабів та кластерів має вагомий вплив на регіональний розвиток України. Вони сприяють децентралізації економічної активності, перерозподіляючи ресурси та можливості по всій країні. Це осо-

бливо важливо для віддалених та менш розвинених регіонів, які часто страждають від відтоку населення та економічного застою [10].

Крім економічного ефекту, креативні хаби та кластери також впливають на культурний розвиток регіонів. Вони підтримують локальні мистецькі проекти, сприяють розвитку культурних ініціатив та організують різноманітні заходи, такі як виставки, фестивалі та майстер-класи. Це підвищує культурний рівень населення та сприяє формуванню активної та залученої громади [11].

Ефективна взаємодія креативних хабів та кластерів з освітніми установами є ще одним ключовим чинником їх успіху. Університети та інші навчальні заклади відіграють важливу роль у підготовці кадрів для креативних індустрій. Такі ініціативи, як програми стажування, воркшопи та спільні дослідницькі проекти, сприяють розвитку необхідних навичок у молодих фахівців та підвищують їхню конкурентоспроможність на ринку праці.

Важливим аспектом діяльності креативних хабів та кластерів є міжнародна співпраця. Завдяки участі у міжнародних проектах та програмах, українські стартапи отримують доступ до глобальних ринків, що значно розширює їхні можливості для зростання та розвитку [12].

Підвищення рівня освіти є ще однією важливою перспективою. Інтеграція сучасних освітніх програм та партнерство з провідними університетами світу може значно покращити якість підготовки фахівців. Це, в свою чергу, допоможе вирішити проблему нестачі кваліфікованих кадрів.

Важливим чинником успіху є також активна підтримка з боку держави. Розробка та впровадження сприятливого законодавства, створення програм фінансової підтримки та зменшення адміністративних бар'єрів можуть суттєво покращити умови для розвитку креативних хабів та кластерів. Це сприятиме залученню інвестицій та стимулюватиме інноваційну діяльність [13].

Варто зазначити, що креативні хаби та кластери стають важливими центрами економічного розвитку в Україні. Вони сприяють інноваціям, залученню талантів і розвитку підприємництва, що є ключовими чинниками для економічного зростання країни [14]. У таблиці 1 наведена запропонована класифікація особливостей формування креативних хабів та кластерів України, з врахуванням викликів сьогодення.

Активна підтримка з боку держави, створення сприятливого законодавства, фінан-

Таблиця 1

Особливості формування креативних хабів та кластерів в Україні

Особливість формування	Сутність
Концентрація талантів	Об'єднання творчих та інноваційних фахівців із різних галузей (дизайн, ІТ, мистецтво, медіа) для спільної роботи над проектами.
Локальна специфіка	Орієнтація на культурні, економічні та соціальні особливості регіону для розвитку унікальних продуктів чи послуг.
Співпраця між бізнесом та освітою	Інтеграція навчальних закладів і бізнесу для створення інкубаторів інновацій та підготовки кваліфікованих кадрів.
Підтримка стартапів	Надання простору, ресурсів та менторської підтримки для розвитку нових ідей та стартапів.
Інфраструктурна адаптація	Використання промислових зон, занедбаних будівель та їх переобладнання під сучасні офіси, студії або коворкінги.
Грантова підтримка	Залучення міжнародних, державних та приватних грантів для фінансування діяльності кластерів.
Розвиток спільноти	Формування спільноти однодумців, що обмінюються досвідом, та створюють нові можливості для співпраці.
Технологічна інтеграція	Використання сучасних технологій (AR/VR, штучний інтелект, автоматизація) для розробки інноваційних продуктів.
Орієнтація на експорт	Створення продуктів і послуг, які мають попит на міжнародному ринку, що сприяє економічному зростанню регіонів.
Державна та місцева підтримка	Залучення інвестицій і створення програм розвитку креативних індустрій на рівні держави та місцевих адміністрацій.

Джерело: складено автором на основі [15]

сова підтримка та зменшення адміністративних бар'єрів можуть суттєво покращити умови для розвитку креативних хабів та кластерів. Це, у свою чергу, сприятиме інтеграції української економіки у глобальні процеси та підвищенню її конкурентоспроможності.

Крім економічних аспектів, креативні хаби та кластери мають значний вплив на соціальний розвиток України. Вони сприяють створенню нових робочих місць, що, своєю чергою, знижує рівень безробіття та покращує добробут населення. Розвиток креативних індустрій також сприяє підвищенню культурного рівня суспільства, оскільки більшість хабів та кластерів активно підтримують проекти в сфері мистецтва, дизайну та медіа.

Соціальна інтеграція є ще одним важливим аспектом діяльності креативних хабів. Вони сприяють взаємодії різних соціальних груп, об'єднуючи людей з різними досвідами та поглядами. Це створює сприятливе середовище для розвитку інклюзивного суспільства, де кожен має можливість реалізувати свій потенціал [16].

Іншою важливою перспективою є розвиток регіонів. Креативні хаби та кластери, розташовані не тільки в столиці, а й в інших містах України, сприяють децентралізації економічного розвитку. Це дозволяє рівномірніше розподіляти ресурси та можливості по всій країні, що веде до збалансованого розвитку всіх регіонів.

Важливим напрямком для подальшого розвитку є покращення інфраструктури. Кре-

ативні хаби потребують сучасних просторів, обладнання та технологій, що вимагає значних інвестицій. Співпраця з приватним сектором та міжнародними організаціями може стати ключем до вирішення цієї проблеми.

Ефективна комунікація та обмін досвідом між хабами та кластерами є ще одним важливим чинником успіху. Створення мережі взаємодії, проведення спільних заходів та конференцій сприятиме поширенню найкращих практик та стимулюватиме інноваційний розвиток.

У підсумку, креативні хаби та кластери є не лише двигунами економічного зростання, але й важливими елементами соціального розвитку України. Вони сприяють створенню інноваційного середовища, залученню талантів, підтримці підприємництва та покращенню якості життя. Подальша підтримка та розвиток цих структур є необхідними для забезпечення сталого економічного зростання та соціальної інтеграції, що зробить Україну сильною та конкурентоспроможною на світовій арені [17].

Висновки. Таким чином, креативні хаби та кластери є важливими елементами сучасної економіки України. Вони відіграють значну роль у стимулюванні інновацій, розвитку підприємницької діяльності та залученні талантів, що є необхідними умовами для успішного економічного зростання України та її інтеграції у світову економіку. Подальший розвиток та підтримка цих структур допоможуть Україні стати сильнішою та конкурентоспроможною на міжнародній арені.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Флорида Р., Тінаглі, І. Європа в творчу епоху. Піттсбург: Центр індустрії програмного забезпечення Carnegie Mellon, 2004. С. 48. URL: <http://surl.li/lifei>
2. Ушкаренко Ю. В., Чмут А. В., Синякова К. М. Креативна економіка: сутність поняття та значення для України в умовах європейської інтеграції, 2018. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2018-18-10>
3. European Creative Hubs Network. Офіційний сайт мережі креативних хабів Європи, URL : www.creative-hubs.eu (дата звернення: 30.11.2024)
4. KPMG Ukraine. "Креативна економіка в Україні: потенціал та перспективи". Аналітичний звіт KPMG, 2021 рік, URL: www.kpmg.ua (дата звернення: 30.11.2024)
5. Синиця В. А. Міжнародний досвід формування креативних індустрій. Проблеми інтеграції освіти, науки та бізнесу в умовах глобалізації: тези доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ / ред. О. В. Ольшанська. Київ : КНУТД, 2023. С. 143–145.
6. Державне агентство з питань електронного урядування України. "Розвиток креативних індустрій в Україні". Офіційний звіт, 2020 рік, URL: www.e.gov.ua (дата звернення: 30.11.2024)
7. Український центр культурних досліджень і Міністерство культури та інформаційної політики України, статистичний огляд «Вплив війни на показники діяльності креативних індустрій у 2021–2022 роках». URL: <https://uccs.org.ua/statystychnyj-ohliad-vplyv-vijny-na-pokaznyky-diialnosti-kreatyvnykh-industrij-u-2021-2022-rokakh/>
8. iHUB. Офіційний сайт мережі інноваційних хабів в Україні. URL: www.ihub.world (дата звернення: 30.11.2024)

9. Creative States. Офіційний сайт мережі креативних просторів у Києві. URL: www.creativestates.net (дата звернення: 30.11.2024)
10. Український культурний фонд. "Креативні індустрії в Україні: стан та перспективи розвитку". Звіт Українського культурного фонду, 2022 рік. URL: www.ucf.in.ua (дата звернення: 30.11.2024)
11. Lviv IT Cluster. Офіційний сайт Львівського ІТ Кластеру. URL: www.itcluster.lviv.ua (дата звернення: 30.11.2024)
12. Кабінет Міністрів України. "Стратегія розвитку креативної економіки до 2030 року". Офіційний документ, 2021 рік, URL: www.kmu.gov.ua (дата звернення: 30.11.2024)
13. Синиця В. А. Креативні індустрії, як основа розвитку сучасного світу. Програмний комітет. 2023. С. 364. URL: <http://surl.li/nolepb>
14. UNESCO. "Creative Economy Report 2022". Звіт ЮНЕСКО, 2022 рік, URL: www.unesco.org (дата звернення: 30.11.2024)
15. Кузнецова Н. Б., Концептуальні основи формування та розвитку креативних кластерів. International Academy Journal Web of Scholar. URL: <https://rsglobal.pl/index.php/wos/article/view/2324>
16. PwC Ukraine. "Креативні індустрії в Україні: аналіз і перспективи". Аналітичний звіт PwC, 2023 рік, URL: www.pwc.com/ua (дата звернення: 30.11.2024)
17. Синиця В. А. Креативність та інновації: синергія в економіці України. Інноватика в освіті, науці та бізнесі: виклики та можливості. Київський національний університет технологій та дизайну, 2023. URL: <http://surl.li/kgbgscc>

REFERENCES:

1. Floryda R., Tinahli, I.(2004) Yevropa v tvorchu epokhu [Europe in the Creative Age]. Pittsburh: Tsentri industrii prohranno ho zabezpechennia Carnegie Mellon, p. 48. Available at: <http://surl.li/lifei>
2. Ushkarenko Yu.V., Chmut A.V., Syniakova K.M. (2018) Kreatyvna ekonomika: sutnist poniattia ta znachennia dlia Ukrainy v umovakh yevropeiskoi intehtratsii [Creative Economy: The Essence of the Concept and its Importance for Ukraine in the Context of European Integration]. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2018-18-10> (in Ukrainian)
3. European Creative Hubs Network. Ofitsiyni sait merezhi kreatyvnykh khabiv Yevropy. Available at: www.creativehubs.eu (accessed November, 30, 2024)
4. KPMG Ukraine. "Kreatyvna ekonomika v Ukraini: potentsial ta perspektyvy" [Creative Economy in Ukraine: Potential and Prospects]. Analitichnyi zvit KPMG, 2021, Available at: www.kpmg.ua (accessed November, 30, 2024)
5. Synytsia V.A. (2023) Mizhnarodni dosvid formuvannia kreatyvnykh industrii [International experience in the formation of creative industries]. Problemy intehtratsii osvity, nauky ta biznesu v umovakh hlobalizatsii: tezy dopovidei V Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, m. Kyiv, /red. O. V. Olshanska. Kyiv: KNUTD, pp. 143–145. (in Ukrainian)
6. Derzhavne ahentstvo z pytan elektronnoho uriaduvannia Ukrainy. "Rozvytok kreatyvnykh industrii v Ukraini" [Development of creative industries in Ukraine]. Ofitsiyni zvit 2020, Available at: www.e.gov.ua (accessed November, 30, 2024)
7. Ukrainyskiy tsentr kulturnykh doslidzhen i Ministerstvo kultury ta informatsiinoi polityky Ukrainy, statystychni ohliad «Vplyv viiny na pokaznyky diialnosti kreatyvnykh industrii u 2021–2022 rokakh» [The Impact of War on Creative Industries Performance in 2021–2022]. Available at: <https://uccs.org.ua/statystychnyj-ohliad-vplyv-viiny-na-pokaznyky-diialnosti-kreatyvnykh-industrij-u-2021-2022-rokakh/>
8. iHUB. Ofitsiyni sait merezhi innovatsiinykh khabiv v Ukraini. Available at: www.ihub.world (accessed November, 30, 2024)
9. Creative States. Ofitsiyni sait merezhi kreatyvnykh prostoriv u Kyievi. Available at: www.creativestates.net (accessed November, 30, 2024)
10. Ukrainyskiy kulturnyi fond. "Kreatyvni industrii v Ukraini: stan ta perspektyvy rozvytku" [Creative industries in Ukraine: status and development prospects]. Zvit Ukrainskoho kulturnoho fondu 2022. Available at: www.ucf.in.ua (accessed November, 30, 2024)
11. Lviv IT Cluster. Ofitsiyni sait Lvivskoho IT Klasteru. Available at: www.itcluster.lviv.ua (accessed November, 30, 2024)
12. Kabinet Ministriv Ukrainy. "Stratehiia rozvytku kreatyvnoi ekonomiky do 2030 roku" [Strategy for the development of the creative economy until 2030]. Ofitsiyni dokument, 2021. Available at: www.kmu.gov.ua (accessed November, 30, 2024)

13. Synytsia V. A. (2023) Kreatyvni industrii, yak osnova rozvytku suchasnoho svitu [Creative industries as the basis for the development of the modern world]. Prohramnyi komitet. P. 364. Available at: <http://surl.li/nolepb> (in Ukrainian)
14. UNESCO. "Creative Economy Report 2022". Zvit YuNESKO 2022. Available at: www.unesco.org (accessed November, 30, 2024)
15. Kuznetsova N. B. (2018) Kontseptualni osnovy formuvannia ta rozvytku kreatyvnykh klasteriv [Conceptual foundations for the formation and development of creative clusters]. International Academy Journal Web of Scholar. Available at: <https://rsglobal.pl/index.php/wos/article/view/2324> (in Ukrainian)
16. PwC Ukraine. "Kreatyvni industrii v Ukraini: analiz i perspektyvy" [Creative Industries in Ukraine: Analysis and Prospects]. Analychnyi zvit PwC 2023. Available at: www.pwc.com/ua (accessed November, 30, 2024)
17. Synytsia V. A. (2023) Kreatyvnist ta innovatsii: synerhiia v ekonomitsi Ukrainy [Creativity and Innovation: Synergy in the Economy of Ukraine]. Innovatyka v osviti, nautsi ta biznesi: vyklyky ta mozhlyvosti. Kyivskiy natsionalnyi universytet tekhnolohii ta dyzainu. Available at: <http://surl.li/kgscp> (in Ukrainian)